

Oponentní posudek na disertační práci ing. Lubora Tvrdeho „Změny na trhu práce a perspektivy vzdělanosti“

Doc. PhDr. Pavel Kuchař, CSc, FSV UK

Předložená disertační práce je věnována tématu mě velice blízkém, a to vztahu mezi trhem práce, jeho proměnami v popřevratovém období a perspektivám vzdělání. To vše je zarámováno jednak solidní teoretickou analýzou, jednak mezinárodním srovnáním pozice ČR a ostatních zemí EU. Autor nezapře svoji metodologickou orientaci, neboť součástí práce je i kapitola výrazně metodologicky orientovaná (na problematiku klasifikace a typologie v sociologickém výzkumu). Nutno také zdůraznit, že v empirické části autor čerpá, kromě statistických dat a dat z jiných sociologických výzkumů, také z vlastního výzkumu dané problematiky, jehož výsledky již byly knižně publikovány.

Práce má vcelku logickou strukturu a nemám k ní žádné zásadnější připomínky, které by mohly ovlivnit její výsledné hodnocení. Mám ovšem několik drobnějších připomínek či poznámek.

První část práce je věnována zmíněnému teoretickému rozboru problematiky. Úvodní kapitola vymezuje práci, vzdělání a trh práce v historických souvislostech. Autor zde prokázal svoji znalost historie, a to nejen té novější, ale i poněkud dávnější. V podkapitole věnované práci musím ovšem autorovi vytknout lapsus, který by se dříve, tj. před rokem 1989, trestal téměř zastřelením: na s. 12 cituje Marxovo pojetí práce, ale nikoliv z originálu, tj. Kapitálu, ale ze Sociologického slovníku! Přitom na jiném místě cituje přímo z Marxových prací. V této podkapitole se podle mého soudu autor dopouští několika citelných zjednodušení. Tvzení, že „ve firmě zůstává malá skupinka stabilních zaměstnanců a zbývající pracovní činnosti vykonávají periferní zaměstnanci na krátkodobé pracovní kontrakty“ (s. 16) nebere v úvahu fakt, že podíl krátkodobých pracovních kontraktů je u nás dlouhodobě velice nízký, a naopak výrazně převažuje podíl dlouhodobých kontraktů. Podobně tvrdit, že „Preferován je především krátkodobý zisk.“, že „Lidé preferují pouze vlastní přínos před přínosem pro firmu. Snaží se vytunelovat její know-how a jít do dalších nových projektů.“, že „... je preferována okamžitá spotřeba, žádné stabilní vztahy ani partnerské...“ či že „Práce přestává mít statusotvornou funkci“ (s. 17) jsou přece jen dosti odvážná tvrzení, která bez dokladování působí spíše jako účelové spekulace. Na s. 18 podobně autor píše: „Vrátíme se ještě na začátek doby před kapitalismem, kdy se ještě uvažovalo o smyslu práce ve společnosti“. To vypadá, jako že dnes se již o jejím smyslu neuvažuje. To ale přece není pravda a konec konců celá předložená práce takto o tomto smyslu práce uvažuje.

Druhá kapitola je věnována vztahu mezi vzděláním a pozicí na trhu práce. V části věnované společnosti výkonu autor píše, že „Úspěch jednotlivce celkem logicky může snížit šance ostatních“ (s. 28). To jistě ano, ale zrovna tak je může také motivovat k následování a většímu výkonu. Celá diskuze kolem osmiletých gymnázií se přece točí právě kolem efektu motivačního působení úspěšných studentů na ostatní tzv. průměrné studenty.

Třetí kapitola je věnována segmentaci a sem autor zařadil také zmíněnou metodologickou podkapitolu věnovanou klasifikačním metodám. Patrně sám cítí, že se sem moc nehodí, i když ani na chvíli nepochybují o její užitečnosti. Na s. 49 uvádí autor v tab. 1.3.2 typologii zaměstnanců. Její problém vidím v tom, že příjem dichotomizuje na vysoký a nízký, zatímco autonomii do čtyř poloh. Nejsem si zcela jist, zda lze vliv platu takto výrazně redukovat. Není totiž jasné, kam zařadit všechny ty, jejichž autonomie je na střední úrovni (tj. kategorie 2 a 3, 6 a 7), a kteří mají i střední úroveň příjmů.

Těžiště práce vidím v její empirické části. Na širokém spektru dat autor analyzuje vztah mezi vzděláním a trhem práce, a to v národním i mezinárodním kontextu. Začíná vlivem demografických charakteristik, vývojem vzdělanostní struktury a trhu práce. Několik drobných poznámek mám ke kapitole věnované proměnám trhu práce a vzdělanosti. Autora zarazí vyšší podíl vysokoškoláků na nižších pozicích KZAM a jako z důvod uvádí nedostatek vysokoškoláků v populaci. Nutno při-

pomenout, že to, co platí pro celou populaci, vůbec neplatí pro mladší věkové skupiny, kde absolventi vysokých škol tvoří již podstatnou část (do terciálního vzdělání dnes nastupuje více než 60 % populačních ročníků). Čili ti, kteří pracují na nižších pozicích jsou většinou ti, kteří neuspěli v konkurenci s ostatními absolventy. Také je zde třeba zmínit specifickou pozici absolventů bakalářských programů technických vysokých škol, se kterými si trh práce dosud neumí bez problémů poradit a zařazuje je tedy na nižší pozice KZAMu. V podkapitole 3.3.2 věnované mzdové diferenciaci by bylo dobré zmínit, že použitá data z ISPV (Trexima) se týkají podniků s 10 a více zaměstnanci a nezahrnují tedy nejmenší podnikatelské subjekty. Na s. 117 autor popisuje konstrukci indikátoru objektivního statusu a subjektivního hodnocení, ovšem dosti stručně. Stálo by to za podrobnější popis, neboť jde o dosti zajímavý námět.

V závěru práce autor uvádí, že „Určité nebezpečí je v přesunu většího množství pracovníků při rostoucí ekonomické zátěži do neproduktivních oblastí služeb“ (s. 126). Které oblasti má na mysli? Poslední větou práce je „Certifikace osob prostřednictvím vysokoškolských titulů pozbuje svou váhu, protože jedinec bude vyváženě reflektovat na plnohodnotný rozvoj osobnosti a všechny formy jenž k němu vedou“ (s. 128). Nevím, nevím, já bych až takový optimista nebyl. Podle mě jde o dosti odvážnou hypotézu.

Práce obsahuje také tři přílohy. Zejména u té první (Vzdělanost ve vztahu k socioekonomickým faktorům v EU) nevím, proč ji autor nezařadil do vlastního textu, neboť je velice zajímavá.

Závěrem jen mohu konstatovat, že předložená práce splňuje podmínky pro disertační práci. Je v ní sice na můj vkus celkem dost překlepů, ale jako celek je to práce velice zajímavá, napsaná se znalostí věci. Doporučuji její přijetí.

